

О.В. ЄГОРОВА

УДК 378.18

З ІСТОРІЇ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

В статті розглянуті основні проблеми розвитку студентського самоврядування в Україні.
 Ключові слова: студентське самоврядування, вищий навчальний заклад, студентство, органи студентського самоврядування, громадянське суспільство.

В статье рассмотрены основные проблемы развития студенческого самоуправления в Украине.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, высшее учебное заведение, студенчество, органы студенческого самоуправления, гражданское общество.

Main issues of student self-governance in Ukraine are considered in the article.

Key words: student self-governance, institution of higher learning, students, student self-governance bodies, civil society.

Серед важливих напрямів реформування системи вищої освіти в Україні є розвиток студентського самоврядування. В умовах демократизації освіти, гуманізації її засад, децентралізації управління вищими навчальними закладами дедалі важливішою стає спільна діяльність усіх учасників навчального процесу у вирішенні як повсякденних питань, так і стратегічних напрямів розвитку окремої освітньої установи. На студентську ініціативу покладаються значні надії, пов'язані з розв'язанням таких першочергових проблем як підвищення якості освіти та подолання корупції в лавах освітніх установ. Значення студентського самоврядування як важливої складової Болонської системи усвідомлюється у середовищі професорсько-викладацьких колективів, адміністрацій ВНЗ, у Міністерстві освіти та науки України, які говорять про необхідність створити всі умови для

самоствердження студентів, здійснення ними господарювання, забезпечення функціонування груп за інтересами, земляцтв, зв'язків із закордонною молоддю [2, с.44]. Не менш суттєвим є й те, що самі студенти виявляють прагнення до перебирання частини повноважень у справах управління навчальними закладами, забезпечення можливості відстоювати свої права та влаштування студентського побуту й дозвілля.

Завдяки надзвичайній актуальності тема самоорганізації студентів знаходить всебічне висвітлення в різних вітчизняних виданнях – науково-популярних матеріалах, наукових статтях, дисертаційних дослідженнях, посібниках і підручниках. Аналіз масиву зазначеної літератури виявив певну колізію у розумінні сутності та стану студентського самоврядування в Україні. З одного боку, авторами наголошуються суттєві зміни, що відбулися, а самий цей феномен



розглядається як реально діючий фактор розвитку й модернізації суспільства, вдосконалення навчально-виховного процесу, формування у студентської молоді національно-громадянської позиції [5, с.117; 3, с.6]. У наведених працях дещо абсолютизується стан студентського самоврядування в Україні. Висновки робляться на основі формальних показників діяльності вищої школи, в яких адміністратори-освітяни у прагненні не відставати від Болонських орієнтирів звітують про стан нині актуального напрямку роботи, який часто суперечить дійсності.

З огляду на зазначену невідповідність наведемо й іншу точку зору. Існує стійке переконання, що студентське самоврядування є лише задекларованим явищем, позбавленим реальних повноважень у вирішенні проблем студентського життя. Так, академік Академії наук вищої школи України Геннадій Кривчик влучно узагальнив ситуацію, яка склалася на перші роки впровадження Болонських принципів: «Студсамоврядування ще не стало впливовою і дієвою силою у переважній більшості ВНЗ... Ми як регламентували, так і продовжуємо регламентувати усю без винятку життєдіяльність студентських колективів» [6, с.5]. У доповіді экс-міністра освіти і науки Станіслава Ніколаска на відкритті пленарного засідання III конференції Всеукраїнської студентської ради при МОН України у липні 2006 р. говорилося, що «...в половині навчальних закладів органи студентського самоврядування взагалі не створені й не працюють, і не всі студенти цього бажають» [4, с.3].

Таку думку поділяють громадські й студентські лідери. Наприклад, експерт центру інформаційних досліджень «Меридіан» Тетяна Яцків зазначає, що «...відсутність належного законодавства перетворює студентське самоврядування на "квазіфункціонуючий", а швидше – існуючий інститут без реальних повноважень, змісту, визнання,

фінансування» [13]. Так само заступник голови Комітету підтримки студентського самоврядування Ярослав Хауляк вважає, що «...зважаючи на символічне правове оформлення цього інституту, він є новим та незрозумілим для більшості явищем» [11].

Ознайомлення з протилежними позиціями спричиняє необхідність відшукати певний компроміс, який би врахував всі позитивні й негативні риси цього явища в Україні, визначив коло проблем та накреслив можливі шляхи їх розв'язання. Перш за все, треба погодитися з тим, що не зважаючи на порівняно нетривалий період розвитку такої складової структури громадянського суспільства як студентське самоврядування, його успіхи є очевидними. Причому зміни відбуваються як у якісному, так і в кількісному вимірах.

Безспірно значною подією стало створення у травні 2005 р. Всеукраїнської студентської ради (ВСР), яка діє як консультативно-дорадчий орган при Міністерстві освіти і науки. Вона є добровільним об'єднанням студентів вузів України. До неї входять близько 300 органів студентського самоврядування (ОСС) вузів України. Створення ВСР стало поштовхом для подальшої активності студентів. Сьогодні в Україні триває процес формування системи ОСС. Зростають кількісні показники – з'являються нові осередки студентського самоврядування, зміцнюються зв'язки між організаціями різних рівнів: вищих навчальних закладів, міста, області. Водночас студенти набувають суттєвого досвіду організаторської роботи, виробляють форми і методи діяльності, беруть участь у підготовці і проведенні різних виховних заходів.

Останнім часом у суспільстві відбувається зміна розуміння ролі студентів у навчальному процесі, що знайшло втілення у пов'язаному з вищою освітою законодавстві. Ще у 1996-2002 рр. був прийнятий ряд документів, в яких більш широко визначено статус студентів, як активних учасників навчально-виховного

процесу. Так, у документах “Положення про державний вищий навчальний заклад” (1996 р.), „Положення про студентське самоврядування у вищих закладах освіти” (2001 р.), Закон України „Про вищу освіту” (2002 р.) відбувся перегляд правового статусу студента у бік підвищення його суб’єктності в навчально-виховному процесі [9]. Однак, не дивлячись на зазначені позитивні зрушення, недосконалість законодавчої бази продовжувала посідати перше місце серед недоліків студентського самоуправління [1, 10]. Адже воно функціонувало на основі застарілого у багатьох відношеннях Закону України “Про вищу освіту” від 17 січня 2002 року (ст.ст. 37, 38). Нерозвиненість законодавства породжувало відсутність юридичного статусу, чіткої компетенції органів студентського самоврядування. Далі слідували такі наболілі проблеми як брак фінансування для реалізації завдань та виконання власних функцій, низка самосвідомість та активність студентів, незацікавленість лідерів, протистояння профспілок, сильна залежність студентства від адміністрацій вузів [10, с.15].

Довгий час студентські та молодіжні громадські організації, окремі політики вели активну боротьбу за права студентського самоврядування в українських вузах, наближені до рівня держав-членів Європейського Союзу. В результаті 19 січня 2010 року Верховна Рада України прийняла Закон України № 1798-VI „Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо питань студентського самоврядування”, яким поповнила нормативно-правове забезпечення студентського самоврядування. 10 лютого цієї зміни набрали чинності після публікації в «Голосі України» за № 23.

Згідно з законом, органам студентського самоврядування надаються конкретні функції з організації студентського життя та участі у навчальному процесі навчального закладу, призначається квота в розмірі 15% в складі вченої ради вищого навчального закладу. Передбачено, що лише за

погодженням з органом студентського самоврядування у вищому навчальному закладі приймається рішення про відрахування осіб та поновлення на навчання, переведення студента, що навчається за державним замовленням, на навчання за контрактом та навпаки тощо.

Фінансовою основою діяльності студентського самоврядування стануть відрахування в обсязі не менше 0,5 відсотка “спеціального фонду” бюджету вищого навчального закладу. Не менше третини цих коштів витратиметься на потреби діяльності наукових товариств студентів і аспірантів.

Прийняття закону, безспірно, є істотним кроком у сенсі формального підґрунтя для покращення ситуації. Але не менш важливою є змістовна складова – переміна відношення у свідомості самих студентів щодо їх ролі у житті вищого навчального закладу. Коло недоліків у цьому відношенні є суттєвим. Тут і низький рівень поінформованості українських студентів щодо сутності, значення й можливостей студентського самоврядування. У багатьох вузах країни переважна більшість студентів хіба що чула про нього і сприймає його як дещо нереальне й абстраговане. Існує й інша ситуація, коли у навчальному закладі наявні активісти, що прагнуть змінити стан речей на краще, але їм бракує інформації, знань, досвіду роботи. Звичайно, за таких умов не слід очікувати підвищення рівня самосвідомості студентства та прагнення подолати перешкоди на шляху створення дієвих та впливових ОСС. Тому підвищення рівня поінформованості стає основою для розв’язання інших нагальних проблем.

Очевидно, що створити органи студентського самоврядування в окремому вузі можна простим шляхом використання адміністративного ресурсу, запропонувавши «зверху» найбільш активним студентам започаткувати відповідний осередок. Набагато складніше створити організацію, яка б де-факто відповідала духу Болонського процесу, тобто сутності студентського



самоврядування у розвинених західноєвропейських країнах, де роль ОСС є дійсно впливовою. Представниця комітету «Об'єднання національних студентських союзів Європи» (ESIB) Ніна Аберг зазначила, що у північноєвропейських державах студенти доволі широко представлені в університетських радах і комісіях. Наприклад, у Швеції, студенти мають три місця у керівному органі університету. В інших країнах студентам також належить певний відсоток представництва в університетських радах [8, с.14]. За наявності різних моделей студентського самоврядування в Європі їх об'єднують принципово важливі спільні риси – незалежність від адміністрації ВНЗ або міністра освіти. Бельгійські студентські союзи отримують фінансування від університетів, а в Швеції – студенти безпосередньо сплачують певну суму органам студентського самоврядування. Багато європейських студентських союзів отримують фінансування від своїх урядів. Деякі також заробляють, здійснюючи студентам різні послуги.

Для західноєвропейського студентського самоврядування, як і для інших аспектів життя вищої школи, є характерним ефективне використання джерел позабюджетного фінансування. Більш поширеною ця практика стає і в Україні: конкретні питання вітчизняної вищої освіти вирішуються за допомогою численних, переважно зарубіжних, фондів. Вони фінансують широкий спектр спрямованої на становлення громадянського суспільства (а відтак і студентського самоврядування) діяльності. Певні кроки в цьому відношенні вже здійсненні. Так, нещодавно три українські ВНЗ: Київський міжнародний університет, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького та Вінницький національний технічний університет разом із Всеукраїнською студентською радою взяли участь у виконанні проекту Європейської Комісії за програмою TEMPUS “European student self-

governance practice in Ukrainian universities”. Їх метою було вивчення та впровадження у ВНЗ України європейської практики студентського самоврядування. Щоб краще ознайомитись і перейняти досвід у членів студентських самоуправлень з Англії та Франції західні партнери проекту – університет du Littoral Cote d’Opale м. Дюнкерка (Франція) та Національна студентська спілка Великої Британії, що поєднує студентів коледжів і університетів Об'єднаного Королівства та Північної Ірландії, – надали можливість групі українських студентів-експертів ознайомитись із системою освіти Франції і Англії, з досвідом студентського самоврядування в університетах Дюнкерка, Кембриджа, Бірмінгема, Лондона, що відбулося зимою 2006 р. [12, с.8].

Вагомою у цьому сенсі є діяльність Україно-Шведського науково-освітнього центру Національного гірничого університету (НГУ) (м. Дніпропетровськ). У 2008-2009 рр. тут здійснювався спільний з Університетом Заходу (м. Тролхеттен, Швеція) проект обміну досвідом студентського самоврядування. Згідно з програмою активісти студентського самоврядування та представники адміністрації Університету Заходу приїздили до Дніпропетровська, а викладачі та студенти НГУ відвідували шведські ВНЗ, де відбувалося відповідне знайомство.

Звичайно, такі приклади є окремими випадками набагато більш широкої практики реалізації спільних проектів із запровадження нового за суттю студентського самоврядування в Україні. Зразком більш масштабної діяльності є українсько-польська міжнародна співпраця. У рамках започаткованої листопаді 2007 р. ініціативи «Європейське Студентське партнерство без кордонів» проводяться заходи, що охоплюють студентські та молодіжні українсько-польські зустрічі, навчання та обміни, спрямовані на розвиток студентського самоврядування та європейських цінностей в обох

країнах. Підтримка та фінансування подібних акцій здійснюється за допомогою міжнародних освітніх фондів, істотною роллю серед яких належить міжнародному фонду «Відродження».

Утім, на рівні вузу, який ще не готовий до широкомасштабних проектів, можна запропонувати набагато скромніший варіант. Скажімо, обрати певний напрямок діяльності, наприклад, розробити проект інформаційної підтримки студентів вузу щодо самоврядування та звернутися до міжнародних фондів у пошуках фінансування.

Поширення поінформованості студентів сприятиме їх зацікавленню питаннями студентського самоврядування.

Наступний, організаційний, етап передбачає проведення конкретних заходів для студентів як у своєму закладі, так і на рівні району, міста, області, влаштування літніх міжнародних шкіл, спільних конференцій. Для сучасної світової освітньої практики є притаманним активне залучення коштів грантодавців для реалізації заходів, що сприяють впровадженню цінностей демократії, соціальної рівності, свободи, взаємовигідної наукової, освітньої культурної співпраці тощо.

Таким чином, розвиток студентського самоврядування в Україні характеризується зростанням кількості осередків, зміцненням зв'язків між організаціями різних рівнів, набуттям студентами досвіду організаторської роботи, упровадженням більш сприятливого законодавства. Важливою передумовою розв'язання проблем та досягнення студентським самоуправлінням якісно нового рівня, який би відповідав принципам Болонської системи, стає залучення позабюджетних коштів різноманітних фондів, які сприяють розвитку цієї важливої ланки громадянського суспільства.

Література

1. Галаджун З., Гаврилюк Х. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах в контексті вступу України до Європейського співтовариства // http://lp.edu.ua/Institute/IGS/IPP/WebRC/issues/Galadzhun_Gavryliuk.htm
2. Згуровський М.З. Основні завдання вищої освіти України щодо реалізації принципів Болонського процесу та забезпечення вимог сфери праці. Матеріали Всеукраїнської наради ректорів вищих технічних навчальних закладів «Вища технічна освіта України і Болонський процес». – Харків: НТУ «ХП», 2004 р. – С. 44.
3. Какубава В., Розкоцоха О. Договірися і построи (Молодєжь учиться вплиять на политиков через самоуправление) // День. – 25.07.2006. – С. 6.
4. Коваленко О. Студради – Міністерство освіти. Продуктивний діалог // Освіта України. – 4.07.2006. – №49-50. – С. 3.
5. Кравченко Л. Роль студентського самоврядування у формуванні лідерських та особистісних якостей студентів. За ред. В. Большакова // Тези доповідей і повідомлень на всеукраїнській науково-практичній конференції 11-12 березня 2008 р. «Формування української технічної еліти в ході викладання суспільних наук у вищих технічних навчальних закладах України». – С. 117.
6. Кривчик Г.Г. Чи варто ставити воза попереду коня // Освіта. – 2005. – №16. – С. 5.
7. Кудіна Л. Покращення ефективності діяльності студентського самоврядування http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=96:2008-05-13-13-29-13&catid=38:2008-03-06-16-51-44,13.05.2008.
8. Печончик Т., Игнатович А. Болонский процесс: К Болонье через хутор Михайловский // Зеркало недели. – 14.04.2007. – №14. – С. 14.
9. Сопівник Р. Автореф. дис... канд. іст. наук. 07.00.01 / Східноукр. нац. ун-т ім. В.Дала. — Луганськ, 2004. / Зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України: історичний аспект (90-ті рр. XX - початок XXI ст.) // <http://disser.com.ua/contents/28208.html>
10. Студентське самоврядування для чайників / Упорядник Тимур Нагалецький. – Київ. – Нове видання. – 2006. – С. 15;.
11. Хауляк Я. Роль студентського самоврядування в Україні суттєво викривлюється <http://www-rmn.univer.kharkov.ua/DLE/2007/12/12>
12. Хмурова К. Європейське самоврядування – шлях до студентської активності // Освіта України. – 21.06.2006. – №26-27. – С. 8.
13. Яцків Т. Правове регулювання інституту студентського самоврядування в Україні // <http://www.osvita.org.ua/articles/43.html> 05.12.2005.